[२०२४] ८ एससीआर १४० : २०२४ आयएनएससी ५६५

मेसर्स प्रो निट्ट

वि.

कॅनरा बँक अँड ओआरएसचे संचालक मंडळ.

(दिवाणी अपील क्रमांक ८३३२ ऑफ २०२४)

०१ ऑगस्ट २०२४

[बेला एम. त्रिवेदी आणि आर. महादेवन, न्या.]

विचारकरण्याजोगा मुद्दा

सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग विकास अधिनियम २००६ च्या कलम ९ अन्वये प्राप्त अधिकारांचा वापर करून केंद्र सरकारने २९.०५.२०१५ रोजी काढलेली अधिसूचना, ज्यात वेळोवेळी सुधारित केलेल्या "सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगांच्या पुनरुज्जीवन व पुनर्वसनाच्या आराखड्यासाठी"सूचना आहेत, ती अनिवार्य आहे की निर्देशिका.

हेडनोट्स[+]

सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग विकास अधिनियम, २००६ - कलम ९, १० - वित्तीय मालमत्तेचे सुरक्षितीकरण व पुनर्रचना व सुरक्षा हिताची अंमलबजावणी अधिनियम, २००२ - बँकिंग नियमन कायदा, १९४९ - कलम २१, ३५ अ - एमएसएमईच्या

पुनरुज्जीवन व पुनर्वसनाच्या आराखड्यात नमूद केलेल्या प्रक्रियेचे पालन न करता प्रतिवादी-बँका/बिगर बँकिंग वित्तीय कंपन्यांनी (एनबीएफसी) अपीलकर्ते-एमएसएमईंच्या कर्ज खात्यांना अनुत्पादक मालमत्ता (एनपीए) म्हणून वर्गीकृत केले एमएसएमईच्या खात्यांवरील ताण कमी करण्यासाठी आणि एमएसएमईच्या प्रोत्साहन आणि विकासास सुलभ करण्यासाठी सोपी आणि जलद यंत्रणा प्रदान करण्यासाठी दिनांक 29.05.2015 ची अधिसूचना - अपीलकर्त्यांनी आव्हान दिले - उच्च न्यायालयाने फेटाळून लावलेल्या रिट याचिका ज्यात म्हटले आहे की बँका / एनबीएफसी एमएसएमईद्वारे कोणताही अर्ज केल्याशिवाय वरील अधिसूचनेत विचारात घेतलेल्या पुनर्रचना प्रक्रियेचा स्वत: अवलंब करण्यास बांधील नाहीत - शुद्धता:

२९.०९.२०१५ च्या अधिसूचनेद्वारे अधिसूचित केलेल्या "एमएसएमईच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनासाठीच्या चौकटी"साठी आरबीआयच्या दिनांक १७.०३.२०१६ च्या अधिसूचनेनुसार आणि रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया (सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योग क्षेत्राला कर्ज) निर्देश, २०१६ द्वारे सुधारित केलेल्या निर्देशांचा वापर करून आरबीआयने बँकिंग नियमनाच्या कलम २१ आणि ३५ (अ) द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून जारी केलेल्या निर्देश, २०१६ नुसार एमएसएमई कायद्याच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनासाठी च्या आराखड्यासाठीच्या सूचना

हा कायदा, वैधानिक बल असलेला, स्वरुपाने बंधनकारक आहे आणि आरबीआयने भारतात काम करण्यास परवाना दिलेल्या सर्व अनुसूचित वाणिज्य बँकांवर बंधनकारक आहे - "एमएसएमईच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनाच्या चौकटी"अंतर्गत, बँका किंवा कर्जदारांनी "विशेष उल्लेख खाते"श्रेणीअंतर्गत तीन उपश्रेणी तयार करून, एमएसएमईच्या खात्यातील प्रारंभिक ताण ओळखणे आवश्यक आहे. संबंधित एमएसएमईचे खाते एनपीए म्हणून वर्गीकृत करण्यापूर्वी एमएसएमई असल्याचा दावा सिद्ध करण्यासाठी प्रमाणित आणि पडताळणी योग्य कागदपत्रे / सामग्री सादर करणे संबंधित एमएसएमईचे कर्तव्य आहे - जर तसे केले गेले नाही आणि एकदा खाते एनपीए म्हणून वर्गीकृत केले गेले तर बँक-सुरक्षित कर्जदार सुरक्षा हिताच्या अंमलबजावणीसाठी सरफेसी कायद्याच्या अध्याय ३ चा आधार घेण्यास पात्र असतील - आक्षेपार्ह आदेश रद्द बातल. [प्यारा १३, १६, १९]

वित्तीय मालमत्तेचे सुरक्षितीकरण आणि पुनर्रचना आणि सुरक्षा हिताची अंमलबजावणी अधिनियम, २००२ **- अध्याय तिसरा; कलम ३५, १३ - सुरक्षित कर्जदाराच्या बाजूने निर्माण झालेल्या सुरक्षा हिताची अंमलबजावणी – दीक्षा प्रक्रिया:**

कोणत्याही बँकेच्या किंवा सुरक्षित कर्जदाराच्या बाजूने निर्माण केलेले सुरक्षा हित सरफेसी कायद्याच्या अध्याय-३ मधील तरतुदींनुसार अशा कर्जदाराद्वारे लागू केले जाऊ शकते - कलम ३५ नुसार, सरफेसी कायद्यातील तरतुदींचा प्रभाव आहे, जरी सध्या

अस्तित्वात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यात किंवा अशा कोणत्याही कायद्यामुळे प्रभावी असलेल्या कोणत्याही साधनाचा प्रभाव आहे - तथापि, परिच्छेद ३ मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे सुरक्षा व्याजाच्या अंमलबजावणीची प्रक्रिया तेव्हाच सुरू केली जाऊ शकते जेव्हा कर्जदार सुरक्षित कर्ज किंवा त्याच्या कोणत्याही हप्त्याच्या परतफेडीत कोणतीही चूक करतो आणि अशा कर्जाच्या संदर्भात त्याचे खाते या कायद्याच्या कलम १३ (२) च्या अनुषंगाने सुरक्षित कर्जदाराने अनुत्पादक मालमत्ता म्हणून वर्गीकृत केले आहे.

बँकिंग नियमन कायदा, १९४९ – कलम २१, ३५ अ – खालीलप्रमाणे निर्गमित केलेले निर्देश:

कलम २१ आणि ३५ अ आरबीआयला धोरण आखण्याचा आणि बँकिंग कंपन्यांना अनुसरण करावयाच्या ॲडव्हान्ससंदर्भात निर्देश देण्याचे अधिकार देतात - असे निर्देश बँकिंग नियमन कायद्यातील तरतुदींना पूरक आहेत आणि वैधानिक बल आहेत आणि ते अनिवार्य आहेत. [परिच्छेद १३]

सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग विकास अधिनियम, २००६ - वित्तीय मालमत्तेचे सुरक्षितीकरण व पुनर्रचना आणि सुरक्षा हिताची अंमलबजावणी अधिनियम, २००२ - एमएसएमईंना एमएसएमई असल्याचा दावा सिद्ध करणे आणि अधिसूचनेद्वारे जारी केलेल्या एमएसएमईच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनाच्या चौकटीचा लाभ मिळविण्यासाठी त्यांची पात्रता दर्शविणे बंधनकारक आहे. २९.०५.२०१५:

एमएसएमईच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनाच्या आराखड्यासंदर्भात केंद्र सरकार आणि रिझर्व्ह बँकेने जारी केलेल्या सूचना/निर्देशांचे पालन करणे बँकांना बंधनकारक किंवा बंधनकारक आहे - अशा प्रकारे, संबंधित एमएसएमईने या फ्रेमवर्कअंतर्गत निर्धारित प्रक्रियेचे अनुसरण करण्यासाठी पुरेसे सतर्क राहणे तितकेच बंधनकारक आहे, आणि संबंधित फ्रेमवर्कचा लाभ मिळविण्यासाठी आपली पात्रता दर्शविण्यासाठी प्रमाणित आणि पडताळणी योग्य कागदपत्रे / सामग्री सादर करून संबंधित बँकांच्या निदर्शनास आणून देणे. [परिच्छेद १७]

कृत्यांची यादी[संपादन]

सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग विकास अधिनियम, २००६; वित्तीय मालमत्तेचे सुरक्षितीकरण आणि पुनर्रचना आणि सुरक्षा हिताची अंमलबजावणी अधिनियम, २००२; बँकिंग नियमन कायदा, १९४९.

कीवर्डची यादी

सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग; एमएसएमई; एमएसएमईचे पुनरुज्जीवन, पुनर्वसनासाठी आराखडा; एमएसएमईला प्रोत्साहन आणि विकास; आरबीआयने जारी केलेल्या सूचना/ निर्देश/ मार्गदर्शक तत्त्वे; एमएसएमई शी संबंधित मार्गदर्शक तत्त्वे / सूचना; कर्ज खाती; अनुत्पादक मालमत्ता (एनपीए); बँका आणि बिगर बँकिंग वित्तीय कंपन्या (एनबीएफसी); पुनर्रचना प्रक्रिया; सक्तीच्या सूचना; अनिवार्य; निर्देशिका; सुरुवातीचा

ताण; सुरक्षित कर्जदार; सुरक्षा हितसंबंध; सुरक्षा हिताची अंमलबजावणी; भारतीय रिझर्व्ह बँक (आरबीआय); थकबाकीदार-कर्जदार; आरबीआय अधिसूचना; बँकिंग कंपन्या.

त्यातून उद्भवलेले प्रकरण

दिवाणी अपील अधिकारक्षेत्र: दिवाणी अपील क्रमांक ८३३२ ऑफ २०२४

२०२३ च्या डब्ल्यूपीएल क्रमांक २०१० मध्ये मुंबई उच्च न्यायालयाच्या दिनांक ११.०१.२०२४ च्या निर्णय व आदेशावरून

सह

दिवाणी अपील क्रमांक 83334,83335,83336,83337 आणि २०२४ चे ८३३७

पक्षांची उपस्थिती

निखिल गोयल, एस.आर.ॲड., नचिकेता बाजपेयी, एम.एस.दिव्यांना मलिक, श्रीराम पी., मॅथ्यूज जे.नेदुमपारा, उषा नंदिनी व्ही., मारिया नेदुमपारा, हेमाली कुरणे, रोहिणी अमीन, शमीम फैज, ॲड.दिनकर सिंह, दीपक गोयल, अलका गोयल, रुबी कुमारी, हर्षिता माहेश्वरी, राजेश कुमार गौतम, अनंत गौतम, दिनेश शर्मा, शिवानी सागर, आरपी दैदा, कविता जी येप्थो, कुशाग्र निलेश सहाय, अजय चौधरी, तक्षता मोदी, सोनिया मुंजाल, अंशुमन गुप्ता, प्रशांत अलई, कुणाल मिमानी, ॲड. उत्तरदात्यांसाठी.

सर्वोच्च न्यायालयाचा निर्णय / आदेश

<u>निर्णय :</u>

बेला एम. त्रिवेदी, न्या.

1 सोडा.

2 स्वत:ला सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योग विकास कायदा, २००६ (पुढे "एमएसएमईडी कायदा"म्हणून संबोधले जाते) अंतर्गत नोंदणीकृत सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योग (एमएसएमई) असल्याचा दावा करणार् या अपीलांच्या या बॅचमधील अपीलकर्त्यांनी मुंबई उच्च न्यायालयाने २०२३ च्या रिट याचिका (एल) क्रमांक २०० मध्ये दिलेल्या ११.०१.२०२४ च्या सामायिक आदेशाला आव्हान दिले आहे. सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग मंत्रालयाने २९ मे २०१५ रोजी जारी केलेल्या अधिसूचनेनुसार याचिकाकर्ते/ एमएसएमई यांनी कोणताही अर्ज न करता स्वत:हून पुनर्रचना प्रक्रियेचा अवलंब करण्यास बँका/ बिगर बँकिंग वित्तीय कंपन्या (एनबीएफसी) बांधील नाहीत, असे नमूद करून उच्च न्यायालयाने या रिट याचिका फेटाळून लावल्या आहेत. उच्च न्यायालयाने रिट याचिकांच्या गुणवत्तेवर किंवा वस्तुस्थितीवर कोणतेही मत व्यक्त न करता अपीलकर्ते - रिट याचिकाकर्त्यांना कायद्यानुसार उपलब्ध असलेल्या पर्यायी उपायांचा अवलंब करून इतर मुद्द्यांवर आंदोलन करण्याची परवानगी दिली.

3 तात्काळ अपीलातील पक्षकारांच्या अभ्यासू वकिलांनीही रिट याचिकांमधील वस्तुस्थिती आणि गुणवत्तेवरील इतर मुद्द्यांकडे लक्ष न देता केवळ उच्च न्यायालयाने ठरविलेल्या मुद्द्यापुरतेच आपले म्हणणे मर्यादित ठेवले आहे.

4 उच्च न्यायालयात रिट याचिकाकर्ते असलेल्या अपीलकर्त्यांनी मुळात प्रतिवादी बँका/ एनबीएफसीयांनी वित्तीय मालमत्तेचे सिक्युरिटायझेशन अँड रिकन्स्ट्रक्शन अँड एन्फोर्समेंट ऑफ सिक्युरिटी इंटरेस्ट ॲक्ट, २००२ (पुढे सरफेसी ॲक्ट"म्हणून संबोधले जाते) मधील तरतुदींनुसार अपीलकर्त्यांविरुद्ध केलेल्या कारवाईला आव्हान दिले होते. सर्व अपीलांमध्ये अपीलकर्त्यांची बाजू मांडणारे विद्वान वकील श्री. मॅथ्यूज नेदुमपारा यांनी उपस्थित केलेल्या युक्तिवादाचा मुद्दा असा आहे की प्रतिवादी-बँका २९ मे च्या अधिसूचनेद्वारे जारी केलेल्या एमएसएमईच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनाच्या आराखड्याच्या निर्देशांमध्ये विहित प्रक्रियेचे अनुसरण केल्याशिवाय एमएसएमई असलेल्या अपीलकर्त्यांच्या कर्ज खात्यांचे अनुत्पादक मालमत्ता (एनपीए) म्हणून वर्गीकरण करू शकत नाहीत. एमएसएमईडी कायद्याच्या कलम ९ अंतर्गत प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून एमएसएमई मंत्रालयाने २०१५. त्यांच्या म्हणण्यानुसार, या अधिसूचनेत नमूद केल्याप्रमाणे तीन उपश्रेणी तयार करून खात्यातील ताण ओळखणे आणि या अधिसूचनेत नमूद केल्याप्रमाणे खात्यातील ताण दूर करण्यासाठी विविध पर्यायांचा शोध घेणे हे प्रतिवादी बँका/ एनबीएफसीचे कर्तव्य आहे. ते पुढे म्हणाले की, वरील अधिसूचना आणि त्यानंतर केंद्र

सरकार आणि रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाने जारी केलेल्या सूचना / निर्देश एमएसएमईला प्रोत्साहन आणि विकास सुलभ करण्याच्या आणि स्पर्धात्मकता वाढविण्याच्या उद्देशाने आहेत आणि म्हणूनच प्रतिवादींनी त्याचे पालन करणे बंधनकारक आहे. या अधिसूचनेतील अनिवार्य सूचनांचे पालन न केल्याने सरफेसी कायद्यांतर्गत प्रतिवादींनी केलेली पुढील सर्व कारवाई बेकायदेशीर आणि अवैध ठरविण्यात आली *आहे*.

5 तथापि, प्रतिवादी बँका/ एनबीएफसीच्या वकिलांनी असा युक्तिवाद केला की उच्च न्यायालयाने २९.०९.२०१५ च्या अधिसूचनेत नमूद केलेली प्रक्रिया किंवा प्रक्रिया अनिवार्य मानली नाही, कारण सरफेसी कायद्यातील तरतुदी या कायद्याच्या कलम 35 नुसार एमएसएमई कायद्यासह इतर कायद्यांच्या तरतुदींपेक्षा जास्त आहेत. तात्काळ प्रकरणांमध्ये, संबंधित अपीलकर्त्यांनी संबंधित वेळी या अधिसूचनेचा लाभ घेण्यासाठी प्रतिवादी बँकांकडे अर्ज केला नव्हता आणि प्रतिवादी बँकांनी कायद्याच्या योग्य प्रक्रियेचे पालन करून सरफेसी कायद्यांतर्गत केलेली कार्यवाही यापूर्वीच सुरू केली आहे आणि काही प्रकरणांमध्ये पूर्ण केली आहे. त्यांनी पुढे सादर केले की पुनर्रचनेची प्रक्रिया ज्यात विचार केला आहे.

कर्जदाराच्या खात्याची एनपीए म्हणून अधिसूचना आणि वर्गीकरण हे दोन स्वतंत्र विषय आहेत आणि म्हणूनच असा अर्थ काढला जाऊ शकत नाही की जोपर्यंत पुनर्रचनेसाठी या अधिसूचनेअंतर्गत प्रक्रियेचा अवलंब केला जात नाही, तोपर्यंत अपीलकर्त्यांच्या खात्यांचे एनपीए म्हणून वर्गीकरण केले जाऊ शकत नाही. त्यांच्या मते, एमएसएमईडी कायद्याच्या

कलम 9 अंतर्गत जारी केलेल्या सूचना केवळ निर्देशिका आहेत आणि अनिवार्य नाहीत किंवा त्यांना कोणतेही वैधानिक बळ नाही.

6 एमएसएमईडी कायद्याच्या कलम ९ अन्वये वेळोवेळी सुधारित केलेल्या अधिकारांचा वापर करून केंद्र सरकारने काढलेली २९.०५.२०१५ रोजीची अधिसूचना अनिवार्य आहे की निर्देशिका, या तात्कालिक अपिलात गुंतलेल्या मुद्द्याचा विचार करण्यापूर्वी आपण एमएसएमईडी कायद्यातील संबंधित तरतुदींवर एक नजर टाकूया. सूक्ष्म, लघू आणि मध्यम उद्योगांना प्रोत्साहन आणि विकास आणि स्पर्धात्मकता वाढविणे आणि त्याच्याशी संबंधित आणि अनुषंगिक बाबींसाठी एमएसएमईडी कायद्याचा मूळ उद्देश आणि हेतू आहे. त्यातील कलम ९ मध्ये केंद्र सरकारला अधिसूचना जारी करून योग्य वाटेल असे कार्यक्रम, मार्गदर्शक तत्त्वे किंवा सूचना निर्दिष्ट करून एमएसएमईंना प्रोत्साहन आणि विकास सुलभ करण्याच्या उद्देशाने उपाययोजना करण्याचा अधिकार देण्यात आला आहे.

7 एमएसएमईडी कायद्याच्या कलम १० मध्ये असे म्हटले आहे की सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगांना कर्ज देण्यासंदर्भातील धोरणे आणि पद्धती पुरोगामी असतील आणि अशा उद्योगांना वेळेवर आणि सुरळीत पणे कर्ज पुरवठा सुनिश्चित करण्यासाठी रिझर्व्ह बँकेने वेळोवेळी जारी केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वे किंवा सूचनांमध्ये निर्दिष्ट केल्याप्रमाणे, अशा उद्योगांमधील आजारपणाचे प्रमाण कमी करणे आणि स्पर्धात्मकता वाढविणे.

8 अशा वेळी बँकिंग रेग्युलेशन ॲक्ट, १९४९ मधील संबंधित तरतुदींचा संदर्भ घेणेही योग्य ठरेल. या कायद्याच्या कलम २१ नुसार रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाला बँकिंग कंपन्यांच्या कर्जावर नियंत्रण ठेवण्याचा अधिकार देण्यात आला आहे. या कलमात *इतर गोष्टींबरोबरच* अशी तरतूद करण्यात आली आहे की, सार्वजनिक हितासाठी किंवा ठेवीदारांच्या हितासाठी किंवा बँकिंग धोरणाच्या दृष्टीने हे आवश्यक किंवा समर्पक आहे असे रिझर्व्ह बँकेला वाटत असेल, तर बँकिंग कंपन्यांनी सर्वसाधारणपणे किंवा विशेषत: कोणत्याही कंपनीने अनुसरण करावयाच्या ॲडव्हान्ससंदर्भात धोरण ठरवू शकते आणि जेव्हा धोरण निश्चित केले गेले असेल, सर्व बँकिंग कंपन्या किंवा संबंधित बँकिंग कंपनी, जसे असेल तसे,

तसे ठरविल्याप्रमाणे धोरणाचे पालन करण्यास बांधील असेल. कलम २१ च्या उपकलम (३) मध्ये म्हटले आहे की, प्रत्येक बँकिंग कंपनी या कलमांतर्गत दिलेल्या कोणत्याही निर्देशांचे पालन करण्यास बांधील असेल.तसेच या बँकिंग नियमन कायद्याच्या कलम ३५ अ मध्ये खालीलप्रमाणे आहे:-

"३५ अ. निर्देश देण्याचा रिझर्व्ह बँकेचा अधिकार . —

1 जिथे रिझर्व्ह बँकेचे समाधान आहे की-

(अ) सार्वजनिक हितासाठी; किंवा

(अ) बँकिंग धोरणाच्या हितासाठी; किंवा

(क) कोणत्याही बँकिंग कंपनीचा कारभार ठेवीदारांच्या हिताला हानीकारक किंवा बँकिंग कंपनीच्या हिताला बाधा पोहोचेल अशा पद्धतीने होऊ नये; किंवा

(ड) सामान्यत: कोणत्याही बँकिंग कंपनीचे योग्य व्यवस्थापन सुरक्षित करण्यासाठी,सामान्यत: बँकिंग कंपन्यांना किंवा विशेषत: कोणत्याही बँकिंग कंपनीला निर्देश जारी करणे आवश्यक आहे, ती वेळोवेळी, योग्य वाटेल तसे निर्देश जारी करू शकते आणि बँकिंग कंपन्या किंवा बँकिंग कंपनी, जसे असेल तसे अशा निर्देशांचे पालन करण्यास बांधील असतील.

अ रिझव् र्ह बँक उपकलम (१) अन्वये जारी करण्यात आलेल्या कोणत्याही निर्देशात बदल किंवा रद्द करू शकते आणि अशा प्रकारे कोणत्याही निर्देशात बदल किंवा रद्द केल्यास त्याला योग्य वाटेल अशा अटी लादता येतील, ज्याच्या अधीन राहून सुधारणा किंवा रद्द करणे लागू होईल.

2 त्यामुळे भारतीय रिझर्व्ह बँकेने बँकिंग कंपन्यांना दिलेले निर्देश त्यांच्यावर बंधनकारक आहेत आणि अशा निर्देशांचे पालन करण्यास ते बांधील आहेत, असे कलम ३१ आणि कलम ३५ अ मध्ये स्पष्ट करण्यात आले आहे.

3 आधी म्हटल्याप्रमाणे, तत्काळ अपीलातील संपूर्ण वाद एमएसएमईडी कायद्याच्या कलम ९ द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून केंद्र सरकारने जारी केलेल्या २९.०५.२०१५ च्या अधिसूचनेभोवती केंद्रित आहे. या अधिसूचनेत

"एमएसएमईच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनासाठी फ्रेमवर्क"च्या सूचना आहेत. सुरुवातीच्या तणावाची ओळख आणि तणावग्रस्त एमएसएमईच्या समित्या प्रासंगिक असण्यासंदर्भात त्याचा संबंधित भाग खालीलप्रमाणे आहे:-

"**अधिसूचना**

एस.ओ.(ई) १४३२ सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योग विकास अधिनियम, २००६ च्या कलम ९ मध्ये प्रदत्त अधिकारांचा वापर करून, केंद्र सरकार, सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगांच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनाच्या आराखड्यासाठी सूचना अधिसूचित करते (पुढे "फ्रेमवर्क"म्हणून संबोधले जाते), जे अधिकृत राजपत्रात प्रकाशित होण्याच्या तारखेपासून लागू होईल, म्हणजेच **सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगांचे पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसन फ्रेमवर्क.**

१**. सुरुवातीच्या तणावाची ओळख**

1 बँका किंवा कर्जदारांकडून ओळख - सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगाचे कर्ज खाते अनुत्पादक मालमत्ता (एनपीए) मध्ये रूपांतरित होण्यापूर्वी, बँका किंवा कर्जदारांनी खालील तक्त्यात दिलेल्या विशेष उल्लेख खाते (एसएमए) श्रेणीअंतर्गत तीन उपश्रेणी तयार करून खात्यातील प्रारंभिक ताण ओळखणे आवश्यक आहे:

विशेष उल्लेख खाते **उपवर्ग**	**वर्गीकरणाचा आधार**
(१)	(२)
एसएमए-०	मुद्दल किंवा व्याज देयक ३० दिवसांपेक्षा जास्त काळ थकीत नाही परंतु खात्यावर ताण येण्याची चिन्हे आहेत
एसएमए-१	३१-६० दिवसांच्या दरम्यान थकीत मुद्दल किंवा व्याज भरणे
एसएमए-२	६१-९० दिवसांच्या दरम्यान थकीत मुद्दल किंवा व्याज देय

1 उद्यमद्वारा ओळख - कोणताही सूक्ष्म, लघु किंवा मध्यम उद्योग स्वेच्छेने या फ्रेमवर्कअंतर्गत कार्यवाही सुरू करू शकतो जर उद्यमाला अपयश किंवा त्याचा व्यवसाय किंवा कर्जाची परतफेड करण्यास असमर्थता किंवा संभाव्य असमर्थता आणि उद्यमाचा संचित तोटा त्याच्या संपूर्ण निव्वळ मालमत्तेच्या अर्धा किंवा त्यापेक्षा जास्त होण्यापूर्वी.

2 या फ्रेमवर्कअंतर्गत कार्यवाही सुरू करण्याच्या अर्जाची पडताळणी प्राधिकृत व्यक्तीच्या प्रतिज्ञापत्राद्वारे केली जाईल.

3 अशी विनंती सावकाराला प्राप्त झाल्यास खात्यावर एसएमए-० म्हणून कार्यवाही करावी आणि या चौकटीअंतर्गत समिती तत्काळ स्थापन करावी.

२. तणावग्रस्त सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगांसाठी समित्या.

1 या आराखड्यासाठी भारतीय रिझर्व्ह बँकेने विहित केलेल्या कोणत्याही नियमांच्या अधीन राहून, सर्व बँका अशा बँकेकडून कर्ज सुविधा घेतलेल्या सर्व पात्र सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगांना वाजवी प्रवेश प्रदान करण्यासाठी अशा बँकेच्या संचालक मंडळाने आवश्यक वाटेल अशा ठिकाणी एक किंवा अधिक समित्या स्थापन करतील.

2 परिच्छेद १ मध्ये नमूद केलेल्या श्रेणींमध्ये समाविष्ट करण्याच्या अधीन राहून, तणावग्रस्त सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगांना सुधारात्मक कृती आराखडा ठरविण्यासाठी आणि या आराखड्यात विहित नियमांनुसार त्यातील अटी निश्चित करण्यासाठी तणावग्रस्त सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगांच्या समितीमध्ये प्रवेश असेल

परंतु सुधारात्मक कृती आराखड्याचा भाग म्हणून वसुली करायची आहे, असे समितीने ठरविले तर वसुलीची पद्धत व पद्धत रिझर्व्ह बँकेने विहित केलेल्या कोणत्याही नियमांच्या अधीन राहून उद्योगाला कर्ज सुविधा देणाऱ्या बँकेच्या संचालक मंडळाने मंजूर केलेल्या विद्यमान धोरणांनुसार असेल.

३-१६ ....."

१० आरबीआयने २९.०५.२०१५ च्या अधिसूचनेत समाविष्ट केलेली ही चौकट रिझर्व्ह बँकेने बँकांना जारी केलेल्या "उत्पन्न मान्यता, मालमत्ता वर्गीकरण आणि ॲडव्हान्सशी संबंधित तरतुदी"या विद्यमान नियामक मार्गदर्शक तत्त्वांशी सुसंगत करण्यासाठी केंद्र सरकारशी सल्लामसलत करून या फ्रेमवर्कमध्ये काही बदल केले होते आणि १७ मार्चच्या पत्राद्वारे ऑपरेटिंग निर्देशांसह सुधारित फ्रेमवर्क जारी केले होते, २०१६, सर्व अनुसूचित वाणिज्य बँकांना उद्देशून.

11 बँकिंग रेग्युलेशन ॲक्ट, १९४९ च्या कलम २१ आणि ३५ अ ने दिलेल्या अधिकारांचा वापर करून रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाने सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने हे करणे आवश्यक आणि समर्पक असल्याचे समाधान मानल्यानंतर मास्टर डायरेक्शन जारी केले होते, ज्याला "रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया [मायक्रोला कर्ज, लघु व मध्यम उद्योग (एमएसएमई) क्षेत्र) निर्देश, २०१६," २१ जुलै २०१६ च्या अधिसूचनेद्वारे. रिझर्व्ह बँकेने भारतात काम करण्यास परवाना दिलेल्या प्रादेशिक ग्रामीण बँका (आरआरबी) वगळता प्रत्येक अनुसूचित वाणिज्य बँकेला हे निर्देश लागू करण्यात आले आहेत. इतर निर्देशांपैकी, त्यातील अध्याय ४ मध्ये समाविष्ट निर्देश ४, एमएसएमई क्षेत्राला कर्ज देण्यासाठी समान मार्गदर्शक तत्त्वे / सूचनांशी संबंधित आहे. सर्व अनुसूचित वाणिज्य बँकांना एमएसएमईशी संबंधित मार्गदर्शक तत्त्वे / सूचनांचे पालन करण्याचा सल्ला देताना,

निर्देश ४.८ खालीलप्रमाणे निर्देश देण्यात आले: "**एमएसएमईचे पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनासाठी** ४.८ फ्रेमवर्क.

भारत सरकारच्या सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योग मंत्रालयाने २९ मे २०१५ च्या राजपत्रित अधिसूचनेद्वारे एमएसएमईच्या खात्यातील ताण कमी करण्यासाठी आणि एमएसएमईंना प्रोत्साहन आणि विकास सुलभ करण्यासाठी एक सोपी आणि जलद यंत्रणा प्रदान करण्यासाठी 'सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगांच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनासाठी फ्रेमवर्क'अधिसूचित केले होते. रिझर्व्ह बँकेला या आराखड्याची प्रभावी अंमलबजावणी आणि देखरेखीसाठी बँकांना आवश्यक त्या सूचना जारी करण्याचा सल्ला देण्यात आला होता. रिझर्व्ह बँकेने बँकांना जारी केलेल्या 'इन्कम रिकग्निशन, ॲसेट क्लासिफिकेशन अँड प्रोव्हिजनिंग ऑफ ॲडव्हान्स'या संदर्भातील विद्यमान नियामक मार्गदर्शक तत्त्वांशी सुसंगत होण्यासाठी भारत सरकार, एमएसएमई मंत्रालययांच्याशी सल्लामसलत करून फ्रेमवर्कमध्ये काही बदल केल्यानंतर, १७ मार्च रोजी बँकांना ऑपरेटिंग सूचनांसह कॅप्शनेड फ्रेमवर्कवरील मार्गदर्शक तत्त्वे जारी करण्यात आली, २०१६.२५ कोटी रुपयांपर्यंतकर्ज मर्यादा असलेल्या एमएसएमई युनिट्सचे पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसन या फ्रेमवर्कअंतर्गत केले जाईल. हा आराखडा ३० जून २०१६ नंतर कार्यान्वित करण्यासाठी बँकांना स्वत:चे संचालक मंडळाने मंजूर केलेले धोरण

आखणे आवश्यक होते. सुधारित आराखडा आमच्या परिपत्रक आरपीसीडीद्वारे जारी केलेल्या आजारी सूक्ष्म आणि लघु उद्योगांच्या पुनर्वसनावरील आमच्या पूर्वीच्या मार्गदर्शक तत्त्वांची जागा घेतो. कंपनी एमएसएमई आणि एनएफएस. बीसी.४०/०६.०२.३१/२०१२-२०१३ दिनांक १ नोव्हेंबर २०१२ रोजी संभाव्य व्यवहार्य घटकांच्या पुनर्वसनासाठी मदत व सवलती व एकरकमी तडजोडीशी संबंधित प्रकरणे वगळता उपरोक्त परिपत्रकात नमूद करण्यात आली आहे.

फ्रेमवर्कची ठळक वैशिष्ट्ये खालीलप्रमाणे आहेत.

1 एमएसएमईचे कर्ज खाते अनुत्पादक मालमत्ता (एनपीए) मध्ये रूपांतरित होण्यापूर्वी बँका किंवा कर्जदारांनी फ्रेमवर्कमध्ये दिलेल्या विशेष उल्लेख खाते (एसएमए) श्रेणीअंतर्गत तीन उपश्रेणी तयार करून खात्यातील ताण ओळखला पाहिजे.

2 कोणताही एमएसएमई कर्जदार स्वेच्छेने या फ्रेमवर्कअंतर्गत कार्यवाही सुरू करू शकतो.

3 सुधारात्मक कृती आराखडा ठरविण्यासाठी समितीचा दृष्टिकोन अवलंबला जाणार आहे. ४) फ्रेमवर्कअंतर्गत विविध निर्णय घेण्यासाठी कालमर्यादा निश्चित करण्यात आली आहे.

12 या पार्श् वभूमीवर रिझर्व्ह बँकेच्या १७ तारखेच्या अधिसूचनेनुसार एमएसएमईडी कायद्याच्या कलम ९ अन्वये देण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून केंद्र सरकारने अधिसूचित केलेल्या सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगांच्या पुनरुज्जीवन व पुनर्वसनाच्या आराखड्याच्या सूचना एमएसएमईडी कायद्याच्या कलम ९ अन्वये प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून २९ मे २०१५ च्या अधिसूचनेद्वारे अधिसूचित केल्या आहेत मार्च २०१६ आणि रिझर्व्ह बँकेने जारी केलेले मास्टर निर्देश अर्थात रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया (सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग क्षेत्राला कर्ज) निर्देश, २०१६

बँकिंग नियमन कायद्याच्या कलम २१ आणि ३५ (अ) द्वारे प्रदान केलेल्या अधिकारांचा वापर करून, वैधानिक शक्ती सह, भारतीय रिझर्व्ह बँकेने भारतात काम करण्यास परवाना दिलेल्या सर्व अनुसूचित वाणिज्य बँकांना भारत बंधनकारक आहे, असे या निर्देशात नमूद केले आहे.बँकिंग रेग्युलेशन ॲक्ट १९४९ मुळात बँकिंग व्यवसायाचे नियमन करण्याचा प्रयत्न करतो आणि भारतातील बँकिंग नियमन आणि पर्यवेक्षणाची वैध, सर्वसमावेशक आणि औपचारिक रचना बंधनकारक करतो, असे म्हणता येणार नाही. या कायद्याच्या कलम २१ आणि कलम ३५ अ नुसार रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाला धोरण आखण्याचे आणि बँकिंग कंपन्यांनी अनुसरण करावयाच्या ॲडव्हान्ससंदर्भात बँकिंग कंपन्यांना निर्देश देण्याचे अधिकार आहेत. बँकिंग नियमन कायद्यातील तरतुदींना पूरक म्हणून अशा सूचना वाचायला हव्यात आणि त्यानुसार वैधानिक बळ आणि अनिवार्य मानले जाणे आवश्यक आहे.

13 वरील सूचना/निर्देशांनुसार, एमएसएमईची खाती अनुत्पादक मालमत्तेत रूपांतरित होण्यापूर्वी बँकिंग कंपन्यांनी "एमएसएमईच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनाच्या चौकटीत"समाविष्ट केलेली संपूर्ण प्रक्रिया करणे आवश्यक आहे. हे खरे आहे की कोणत्याही बँकेच्या किंवा सुरक्षित कर्जदाराच्या बाजूने निर्माण केलेले सुरक्षा हित सरफेसी कायद्याच्या अध्याय-३ मधील तरतुदींनुसार अशा कर्जदाराद्वारे लागू केले जाऊ शकते आणि सरफेसी कायद्याच्या कलम ३५ नुसार, या कायद्यातील तरतुदींचा प्रभाव आहे, जरी सध्या अस्तित्वात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यात काहीही विसंगत असले किंवा कोणतेही साधन गुणवत्तेने प्रभावी आहे अशा कुठल्याही कायद्याचा. तथापि, सरफेसी कायद्याच्या परिच्छेद ३ मध्ये नमूद केलेल्या सुरक्षा व्याजाच्या अंमलबजावणीची संपूर्ण प्रक्रिया तेव्हाच सुरू केली जाऊ शकते जेव्हा कर्जदार ने सुरक्षित कर्जाची किंवा त्याच्या कोणत्याही हप्त्याची परतफेड करण्यात कोणतीही चूक केली असेल आणि या कायद्याच्या कलम १३ (२) च्या अनुषंगाने अशा कर्जाच्या संदर्भात त्याचे खाते सुरक्षित कर्जदाराने अनुत्पादक मालमत्ता म्हणून वर्गीकृत केले आहे.

14 वर नमूद केलेल्या सूचना/ निर्देशांमध्ये समाविष्ट "एमएसएमईच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनाच्या चौकटीत"जे विचारात घेतले आहे, ते कर्जदाराच्या खात्याचे वर्गीकरण करण्यापूर्वी, (तात्कालिक परिस्थितीत एमएसएमई कर्ज खाते) अनुत्पादक मालमत्ता म्हणून अनुसरण करणे आवश्यक आहे. एमएसएमईडी कायद्याच्या कलम ९ अन्वये प्राप्त

अधिकारांचा वापर करून केंद्र सरकारने जारी केलेल्या एमएसएमईंना प्रोत्साहन आणि विकास सुलभ करण्यासाठी केलेल्या उपाययोजनांचा एक भाग म्हणून २९.०५.२०१५ च्या अधिसूचनेत नमूद केलेल्या सूचना, त्यानंतर आरबीआयने जारी केलेल्या निर्देशांचा वापर केला आहे

बँकिंग नियमन कायद्याच्या कलम २१ आणि ३५ अ अन्वये देण्यात आलेल्या अधिकारांपैकी, बँकिंग कंपन्या सरफेसी कायद्याच्या कलम २ (झेडडी) मधील व्याख्येनुसार 'सुरक्षित कर्जदार'असू शकतात, परंतु एमएसएमईच्या कर्ज खात्याचे एनपीए म्हणून वर्गीकरण करण्यापूर्वी त्याचे पालन करण्यास बांधील आहेत.

15 "एमएसएमईच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनाच्या चौकटी"अंतर्गत, बँका किंवा कर्जदारांनी सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगांच्या खात्यातील सुरुवातीचा ताण ओळखणे आवश्यक आहे, त्यांची खाती अनुत्पादक मालमत्तेत रूपांतरित होण्यापूर्वी, "विशेष उल्लेख खाते"श्रेणीअंतर्गत तीन उपश्रेणी तयार करून, तथापि, अशा उपश्रेणी तयार करताना, कर्ज खाते सूक्ष्म, लघु आणि मध्यम उद्योगाचे आहे हे दर्शविण्यासाठी बँकांकडे संबंधित एमएसएमईद्वारे तयार केल्याप्रमाणे काही प्रमाणित आणि पडताळणी योग्य सामग्री असणे आवश्यक आहे, जे एमएसएमईडी कायद्याअंतर्गत वर्गीकृत आणि नोंदणीकृत आहे. या आराखड्यामुळे सूक्ष्म, लघु किंवा मध्यम उद्योगांना अधिकृत व्यक्तीच्या प्रतिज्ञापत्रासह अर्ज दाखल करून स्वेच्छेने या फ्रेमवर्कअंतर्गत कार्यवाही सुरू

करण्यास सक्षम केले आहे. म्हणूनच, एमएसएमईचे कर्ज खाते एनपीएमध्ये रूपांतरित होण्यापूर्वी एमएसएमईच्या कर्ज खात्यातील प्रारंभिक ताण ओळखणे आणि विशेष उल्लेख खाते श्रेणीअंतर्गत वर्गीकरण करणे हा अत्यंत महत्त्वाचा टप्पा आहे आणि म्हणूनच संबंधित एमएसएमईने एमएसएमई असल्याचा दावा सिद्ध करण्यासाठी प्रमाणित आणि पडताळणी योग्य कागदपत्रे / सामग्री तयार करणे देखील बंधनकारक असेल, त्याचे खाते एनपीए म्हणून वर्गीकृत करण्यापूर्वी. तसे न केल्यास आणि खात्याचे एनपीए म्हणून वर्गीकरण झाल्यानंतर बँका म्हणजेच सुरक्षित कर्जदार ना सुरक्षा व्याजाच्या अंमलबजावणीसाठी सरफेसी कायद्याच्या अध्याय तीनचा आधार घेण्याचा अधिकार असेल.

16 थकबाकीदार-कर्जदारांना कर्ज फेडण्याची संधी मिळावी यासाठी त्यांच्या हिताचे रक्षण करण्यासाठी या परिच्छेदांतर्गत पुरेशी सुरक्षा व्यवस्था करण्यात आली आहे, हेही लक्षात घेणे आवश्यक आहे. तथापि, जर कर्जदाराच्या कर्ज खात्याचे एनपीए म्हणून वर्गीकरण करण्याच्या टप्प्यावर, कर्जदाराने संबंधित बँक / कर्जदाराच्या निदर्शनास आणून दिले नाही की तो एमएसएमईडी कायद्यांतर्गत सूक्ष्म, लघु किंवा मध्यम उद्योग आहे आणि जर अशा एंटरप्राइझने सरफेसी कायद्यांतर्गत सुरक्षा हिताच्या अंमलबजावणीची संपूर्ण प्रक्रिया पूर्ण करण्यास परवानगी दिली तर, किंवा संबंधित बँक / कर्जदाराच्या अशा

कृतीला न्यायालयात / न्यायाधिकरणात आव्हान दिले असेल आणि अयशस्वी ठरल्यास, अशा उपक्रमास प्रक्रियेचा गैरवापर करण्याची परवानगी दिली जाऊ शकत नाही

उशीरा च्या टप्प्यावर एमएसएमई असल्याचा युक्तिवाद उपस्थित करून सरफेसी कायद्याअंतर्गत केलेल्या कारवाईस अडथळा आणण्यासाठी कायदा. एमएसएमईच्या पुनरुज्जीवन आणि पुनर्वसनाच्या आराखड्यासंदर्भात केंद्र सरकार आणि रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाने जारी केलेल्या सूचना/निर्देशांचे पालन करणे बँकांकडून बंधनकारक किंवा बंधनकारक असेल, तेव्हा संबंधित एमएसएमईंनी या फ्रेमवर्कअंतर्गत विहित केलेल्या प्रक्रियेचे अनुसरण करण्यासाठी पुरेशी सतर्क राहणे तितकेच बंधनकारक असेल, आणि संबंधित फ्रेमवर्कचा लाभ मिळविण्यासाठी आपली पात्रता दर्शविण्यासाठी प्रमाणित आणि पडताळणी योग्य कागदपत्रे / सामग्री सादर करून संबंधित बँकांच्या निदर्शनास आणून देणे.

17 या पार्श्वभूमीवर उच्च न्यायालयाने बँकांना स्वत:हून पुनर्रचनेची प्रक्रिया स्वीकारणे बंधनकारक नाही किंवा वेळोवेळी सुधारित केलेल्या दिनांक २९.०५.२०१५ च्या अधिसूचनेत नमूद केलेली चौकट बंधनकारक आहे असे म्हणता येणार नाही, असे आमचे मत आहे. अत्यंत चुकीचे आहेत आणि ते स्वीकारले जाऊ शकत नाहीत. एमएसएमईडी कायद्याच्या कलम ९ अन्वये केंद्र सरकारने आणि कलम २१ आणि कलम ३५ अ अन्वये आरबीआयने जारी केलेल्या सूचना/ निर्देश वैधानिक आहेत आणि सर्व बँकिंग कंपन्यांना बंधनकारक आहेत.

18 त्यामुळे हा आदेश रद्द करण्यात आला आहे. सर्व प्रकरणांमध्ये सरफेसी कायद्यांतर्गत कार्यवाही पूर्ण झाली असून याचिकाकर्त्यांच्या संबंधित जागेचा ताबा यापूर्वीच घेण्यात आला आहे, असे प्रतिवादी-बँकांच्या अभ्यासू वकिलांनी सादर केले असल्याने रिट याचिकांवर नव्याने निर्णय घेण्यासाठी ही प्रकरणे उच्च न्यायालयाकडे सोपविण्याचा आमचा प्रस्ताव नाही. तथापि, उच्च न्यायालयाने रिट याचिकांच्या तथ्यात्मक पैलूंच्या आधारे इतर मुद्दे हाताळले नसल्यामुळे आम्ही स्पष्ट करतो की अपीलकर्त्यांना संबंधित आदेशात उच्च न्यायालयाने निर्णय न घेतलेल्या मुद्द्यांवर आंदोलन करण्यासाठी कायदेशीररित्या उपलब्ध असलेल्या कोणत्याही उपायांचा आधार घेण्यास खुला असेल. वरील मर्यादेपर्यंत सर्व अपिलांना मान्यता देण्यात आली आहे.

खटल्याचा निकाल : अपील मंजूर .

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वार हा पक्षकारास त्याच्या /तिच्या मातृभाषेत त्याचा अर्थ समजून घेण्यापूरता मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही करणाकरीता कराता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन विश्वासनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पआदन आणि अमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.